

оцінку; по-друге, кількість студентів у навчальній групі має бути обмеженою, а кількість аудиторних годин має бути більшою — за цих умов є реальна можливість залучити кожного студента до виконання конкретних завдань. За таких умов викладач матиме можливість співпрацювати зі студентами на заняттях, а не лише здійснювати контроль для отримання оцінок.

3. Формальні умови організації навчального процесу та оцінювання знань студентів.

В умовах традиційного та інноваційного навчання ці аспекти суттєво різняться. Використання активних методів навчання принципово змінює відносини і рольові позиції викладача та студента, тут ідеться про співпрацю, творчість, нестандартність проведення занять та отриманих результатів. За таких умов традиційна формалізація навчального процесу може стримувати результативність навчальної діяльності, тому вона має передбачати певну варіативність. Водночас оцінка діяльності студентів буде більш диференційована; вона взагалі не є формою покарання, а стає мотивуючим та спонукальним, змагальним фактором не лише навчальної діяльності, а й у цілому розвитку особистості.

Отже, треба навчитися поєднувати різні способи викладання, застосовуючи не лише експериментальне навчання, читання та аудиторні заняття, а й комп'ютерні та відеоможливості, які стають доступними завдяки новим технологіям. Вдале поєднання цих методів не тільки підсилює викладацькі прийоми, а й удосконалює здатність реагувати на індивідуальний характер. Щодо інтерактивної взаємодії в режимі «on-line», то треба відзначити, що немає нічого більш важливого для студента у навчанні, ніж його безпосередня взаємодія з викладачем та з іншими студентами. Саме вона допомагає зрозуміти теоретичні та практичні аспекти, набуті практичні навички та прийоми взаємодії.

Н. Ю. БУТЕНКО, канд. екон. наук, доцент кафедри педагогіки та психології КНЕУ

ЕФЕКТИВНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ — ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Педагогічна майстерність — це високий рівень педагогічної діяльності, котрий виявляється в майстерності спілкування й орієнтований на гарантований педагогічний результат.

Як гарантований результат при цьому враховуються фактори освіченості (знання, вміння, навички, компетентність, професіоналізм) і можливості здійснення (поєднуючі становлення і

реалізацію) властивостей індивідуальності учасників педагогічного процесу.

Ступінь сформованості різних педагогічних знань і вмінь обумовлює загальний рівень педагогічної майстерності.

У роботі викладача дуже багато проблем, які він повинен вирішувати постійно, причому ці проблеми можуть мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Згадаємо основні труднощі і проблеми, що найчастіше зустрічаються в педагогічній діяльності:

- невміння аналізувати всі компоненти своєї педагогічної діяльності й себе як особистість і індивідуальність;
- недостатнє розуміння індивідуально-психологічних особливостей студентів і невміння їх урахувати;
- невміння побудувати процес спілкування зі студентами і колегами;
- невміння керувати власними психічними станами і переборювати психологічні бар'єри.

Подолання цих проблем пов'язано із самоаналізом і самовдосконаленням, з вибором правильних стратегій поведінки і взаємодії, з підбором оптимальних методів роботи в кожній конкретній ситуації, з використанням прогресивних навчальних та поведінкових технологій тощо.

Для діяльності викладача дуже важливе значення має стиль його спілкування. У широкому розумінні під стилем спілкування мають на увазі прийоми, тактики, методи і т. ін., що використовує людина за взаємодії.

Дослідники виділяють три основні стилі ставлення педагога до учнів: стійко-позитивний, пасивно-позитивний, хитливий. Однак зустрічаються іноді педагоги, в яких наявні риси негативного стилю ставлення до учнів — ситуативно-негативний і навіть стійко-негативний.

Велике значення у формуванні правильного стилю спілкування мають витримка, самовладання, справедливість, творчий підхід до досвіду інших, розвиток педагогічної техніки, почуття гумору. При цьому педагог завжди повинен поважати особистість у своїх учнях і берегти власну гідність.

У контексті поведінкового компонента педагогічного спілкування, тобто в плані взаємодії педагога й учнів значна роль у забезпеченні успішності й ефективності навчання належить стилю педагогічного керівництва.

Під час зіставлення ефективності навчальних занять з різними за стилем способами роботи викладачів були виявлені значні переваги демократичного стилю педагогічної діяльності порівняно з усіма іншими стилями керівництва навчальною роботою студентів.

Стиль відносин і характер впливів у процесі навчання в сукупності характеризують стиль

педагогічного спілкування.

Стиль спілкування, що задається викладачем, істотно впливає на ставлення студентів до навчального предмета, який він викладає. Надмірно велика дистанція, установлена викладачем між собою і студентами, призводить до того, що учні бояться звернутися до нього за роз'ясненнями, приховують своє нерозуміння. Проте надто близька дистанція, неформальні відносини можуть викликати в студентів ілюзію необов'язковості, небажання глибоко засвоювати навчальний предмет. Конфліктні відносини, що виникають з викладачем, можуть призводити до ігнорування навіть його справедливих вимог. Необ'єктивність викладача до студента, неадекватно занижена оцінка його здібностей і знань, безтактність у спілкуванні можуть викликати глибокі емоційні травми, у результаті чого навіть після закінчення вузу, у самостійній професійній діяльності звертання до відповідного знання може або блокуватися («спрацьовують» захисні психологічні механізми), або актуалізувати наслідки пережитого.

Отже, спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності.

Переваги педагога не обмежуються знанням лише свого предмета. Педагог — митець-комунікатор. Володіючи своїм тілом, обличчям, інтонацією і т. ін., викладач керує враженням, що справляє на оточення. І водночас, за даними обстежень, 45 % молодих учителів вважають, що їм не даються контакти з учнями.

Самі вчителі, як доводять дослідники, не завжди усвідомлюють власну провідну роль в організації контактів. З появою труднощів у спілкуванні близько 25 % з них гадають, що ускладнення «виходять від учнів», є наслідком їхньої невихованості. Залишається лише шкодувати, що наставник не визнає свого «внеску», причому значного, у створення потенційно конфліктної ситуації.

Неправильне педагогічне спілкування породжує страх у тих, хто навчається, непевність, ослаблення уваги, пам'яті, працездатності, порушення динаміки мови і як наслідок появу стереотипних висловлень, тому що в них знижується бажання й уміння думати самостійно, збільшується конформність поведінки. У кінцевому підсумку народжується стійке негативне ставлення до викладача, а відтак і до предмета, а інколи й до навчання взагалі.

Велике значення в оптимізації процесу спілкування має вміння викладача налагоджувати зворотний зв'язок, тобто одержувати інформацію про результати взаємодії. Людині, що позбавлена зворотного зв'язку зі слухачами, не відома їхня реакція, тому її мова може бути неприродною, невпевненою, переривчастою. Найчастіше викладач-початківець також не має зворотного зв'язку, оскільки його увага і сприйняття ще не натреновані на виділення і «схоплювання» найістотніших ознак стану аудиторії, він не вміє сприймати інформацію про те, як його розуміють слухачі.

Двосторонній зв'язок оратора зі слухачами завжди актуальний, коли маєш справу з живою

аудиторією. Якщо виступ має для аудиторії інтерес і вона жваво реагує на нього, якщо оратору вдається захопити своїх слухачів і встановити з ними зворотний зв'язок, то тоді він служить не тільки для контролю за сприйняттям лекції. Відчуваючи підтримку і схвалення аудиторії, оратор здобуває в ній упевненість, натхненність, починає говорити ще краще, ще виразніше й переконливіше.

Досвідчений викладач миттєво здійснює декодування й осмислення інформації, що надходить до нього (вираз облич, міміка, інтонація, поза, жести) від численної аудиторії, настільки ж швидко робить висновок про стан, побажання, чекання, розчарування слухачів і на підставі цього коригує власну поведінку, тобто зворотний зв'язок виконує в процесі міжособистісного сприйняття інформаційну і саморегулювальну функції.

Отже, мистецтво спілкування є важливим складником оцінювання діяльності учнів, що є, з одного боку, каналом зворотного зв'язку між педагогом і учнями, а з іншого — актом взаємодії між ними. Оцінюючи роботу того, хто навчається, педагог транслює йому власну думку про цю діяльність, тобто справляє зворотну дію на того, хто вчиться, і цим мотивує його дальшу активність, а також впливає на взаємодію між учнями (за допомогою впливу на їхню змагальну активність).

До основних організаторських дій педагога відносять різні форми спонукання учнів до певної діяльності (прохання, поради, побажання, вказівки, зауваження, вимоги і т. ін.).

Найчастіше застосовуваною формою спонукання є педагогічна вимога, в якій задаються форми діяльності і яка спрямована на формування прагнень у того, хто навчається, до досягнення цілей навчання певними засобами.

Ступінь обов'язковості, владності, імперативності, з яким висувається вимога, свідчить про рівень вимогливості викладача. Крайні варіанти вимогливості (надмірно завищені, тобто надто авторитарні й імперативні або вкрай занижені — ліберальні) однаково згубно впливають на кінцеві результати навчання.

У разі завищених вимог у тих, кого навчають, наростає опір, психічне напруження чи навіть відмовлення від продовження діяльності і спілкування. Коли ж вимоги занижені чи зовсім не висуваються, то для учнів губляться зовнішні опори організації ними власної діяльності.

Тому оптимальна міра вимогливості як особлива форма керування людьми має співвідноситися з конкретною ситуацією навчання, а також із психологічними особливостями тих, хто навчається.

Від форм і способів пред'явлення викладачем педагогічних вимог залежить ставлення до нього студентів, його авторитет, а також ставлення студентів до його предмета та процесу навчання в цілому.